

Herkulova kašna v Olomouci

Iva Orálková

Historický snímek Herkulovy kašny v Olomouci, Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci, sign: BV000718.

Kašny, které byly jako účelová zařízení – nádrže na vodu – určeny olomouckým obyvatelům a jejich domácnostem jako zdroj užitkové vody, jsou v Olomouci doloženy již od konce 15. století¹. Olomoucké kašny zásobovaly své obyvatele výhradně užitkovou vodou, přičemž pitná voda byla v Olomouci k dispozici především v soukromých studních, situovaných ve dvorech domů. Veřejných zdrojů pitné vody existovalo v Olomouci jen poskrovnu a na rozdíl od sochařsky pojednaných kašen, neměly tyto veřejné studny s pitnou

¹ První kašna v Olomouci je doložena k roku 1492; stávala v ulici 8. Května. Šlo o mramorový objekt, jehož podoba nám není známa. In: Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny, In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (ed.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620 – 1780, Olomouc 2010.

vodou výraznější ambici uměleckého zpracování, naopak zde bylo vyústění vody z hygienických důvodů chráněné.²

Olomouc, zpustošená po dlouhodobé okupaci Švédy za třicetileté války, ztratila politickou a hospodářskou prioritu bývalého hlavního města Moravy. Po odchodu Švédů (1650) trvalo celé desetiletí, než se ze čtyř pětín pobořené město, které bylo ochromeno rovněž zásadním úbytkem obyvatelstva, vzmožilo k procesu obnovy a k rozvoji stavební činnosti. I přes katastrofální ztráty zůstala Olomouc sídlem biskupství a univerzity a skrze zásadní stavební počiny, kterými byla výstavba nové biskupské rezidence či stavba Klášterního Hradiska a poutního areálu na sv. Kopečku u Olomouce, které umožnily příliv cizích umělců a řemeslníků, se Olomouc tvůrčím způsobem rozvíjí i v uměleckých projevech. Nové budování města klademe do období šedesátých let 17. století až 40. let 18. století, kdy získává Olomouc barokní ráz, projevující se nejen na fasádách architektury. Barokní sloh se projevuje rovněž na prostranstvích náměstí v podobě realizovaných sloupů či kašen a beze změn nezůstávají ani interiéry starších staveb.³

Barokní kašny v Olomouci tvoří soubor hodnotných sochařských děl, které byly realizovány průběžně od 80. let 17. století (nejstarší kašna Neptunova z roku 1683) do roku 1727, kdy vznikla poslední ze souboru barokních kašen – kašna Merkurova. Soubor šesti barokních kašen, tvořený kašnou Neptunovou (1683), Herkulovou (1687-1688), Jupiterovou (v roce 1735 byla původní socha kašny - socha sv. Floriána z roku 1707 - nahrazena sochou Jupitera; důvodem byl zřejmě záměr námětového sjednocení souboru olomouckých kašen), kašnou Tritonů (1709), Caesarovou kašnou (1725) a Merkurovou kašnou (1727), je pro své výjimečné památkové hodnoty zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky a požívá statut Národní kulturní památky.

² Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny, In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (ed.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620 – 1780, Olomouc 2010.

³ Togner, M.: Václav Render. Příspěvek k baroknímu sochařství v Olomouci, Umění, roč. XXI, Praha 1973.

Historický snímek Herkulovy kašny v Olomouci, Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci, sign: BV000721.

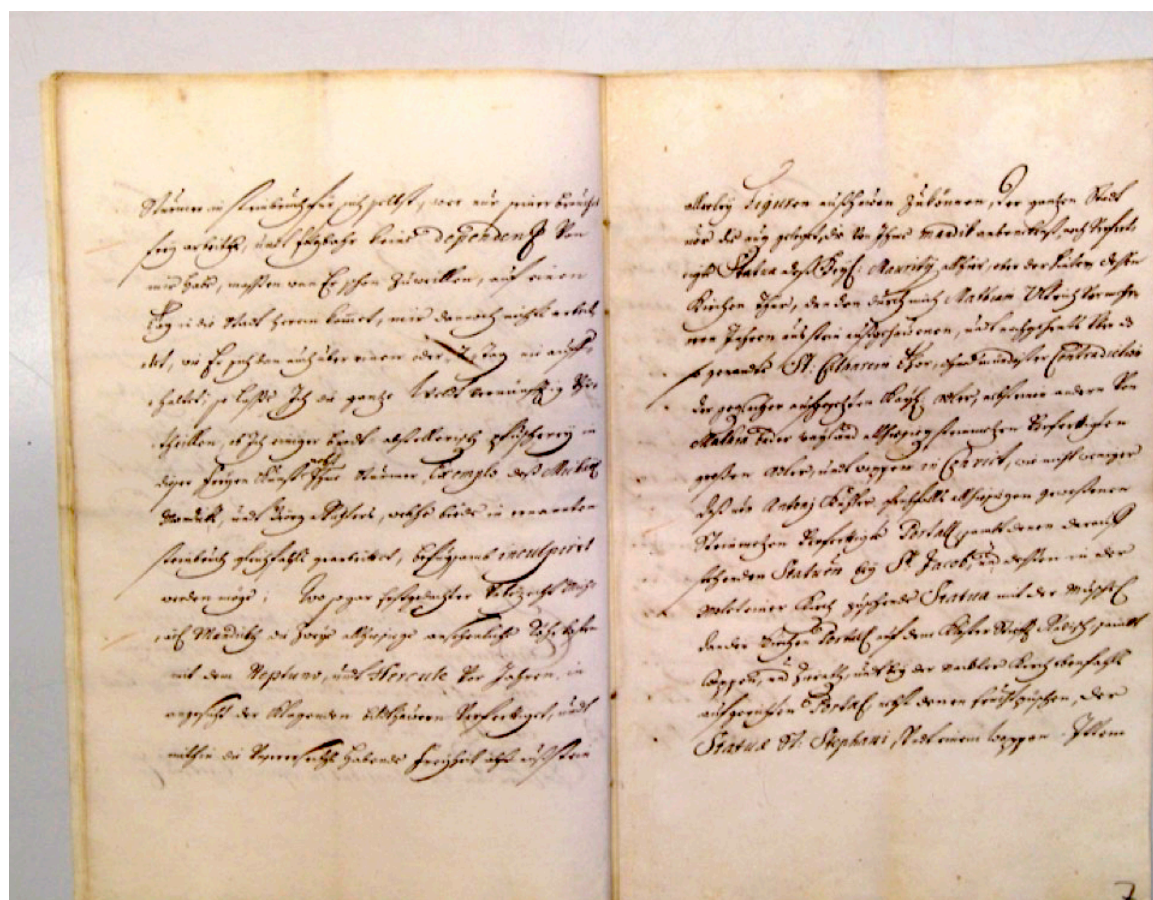
Herkulova kašna byla původně umístěna v severozápadním rohu Horního náměstí; po požáru města v roce 1709 byla obnovena a v roce 1716, aby uvolnila místo pro Čestný sloup Nejsvětější Trojice, byla přemístěna na severní část Horního náměstí do míst v blízkosti hlavního průčelí radnice, kde stojí dodnes⁴.

Kamenická část Herkulovy kašny byla svěřena městskému kamenickému mistrovi Václavu Schüllerovi, který patrně nádrž a sokl kašny sám navrhl.⁵

⁴ Pavlíček, M.: Barokní sochařství v Olomouci, habilitační práce, Olomouc 2010.

⁵ Togner, M.: Kameníci, zedníci a stavitelé v Olomouci 1650 – 1780, In: Umění 25, 1977.

Autorem sochařské výzdoby Herkulovy kašny je Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), původem z Gdańska, kde patrně získal první školení v sochařském oboru. Ze svého rodiště odešel studovat do Vídně, kde ho oslovil v roce 1668 vídeňský agent olomouckého biskupa Karla II. z Lichtenstein-Castelcornu, na jehož objednávku sochař vytvořil významnou část sochařské výzdoby Květné zahrady v Kroměříži.⁶ Vzhledem k opakovaným sporům s biskupem, který měl výhrady k sochařově práci, se Michael Mandík rozhodl ze služeb biskupa odejít, 20. prosince 1673⁷ získal biskupovo doporučení pro premonstrátského opata na Hradisku u Olomouce a Kroměříž opustil. Po svém odchodu z Kroměříže působil znovu ve Vídni, kde se oženil⁸ a od roku 1677 pracoval ve Znojmě, kde se stal měšťanem^{9, 10}.

Odvolání kameníka Václava Rendera proti stížnosti sochařů, v němž Render zmiňuje Mandikovo autorství na Neptunově a Herkulově kašně, uloženo ve Státním okresním archivu Olomouc, fond Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 1070, karton č. 41, 1704.

⁶ Křesadlová, L. – Pavlíček, M. – Togner, M. – Zatloukal, O.: Květná zahrada; In: Daniel, L. – Perůtka, M. – Togner, M. (ed.): Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži, Kroměříž 2009; Škobrtal, M.: Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2011.

⁷ Škobrtal, M.: Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2011.

⁸ Ibidem.

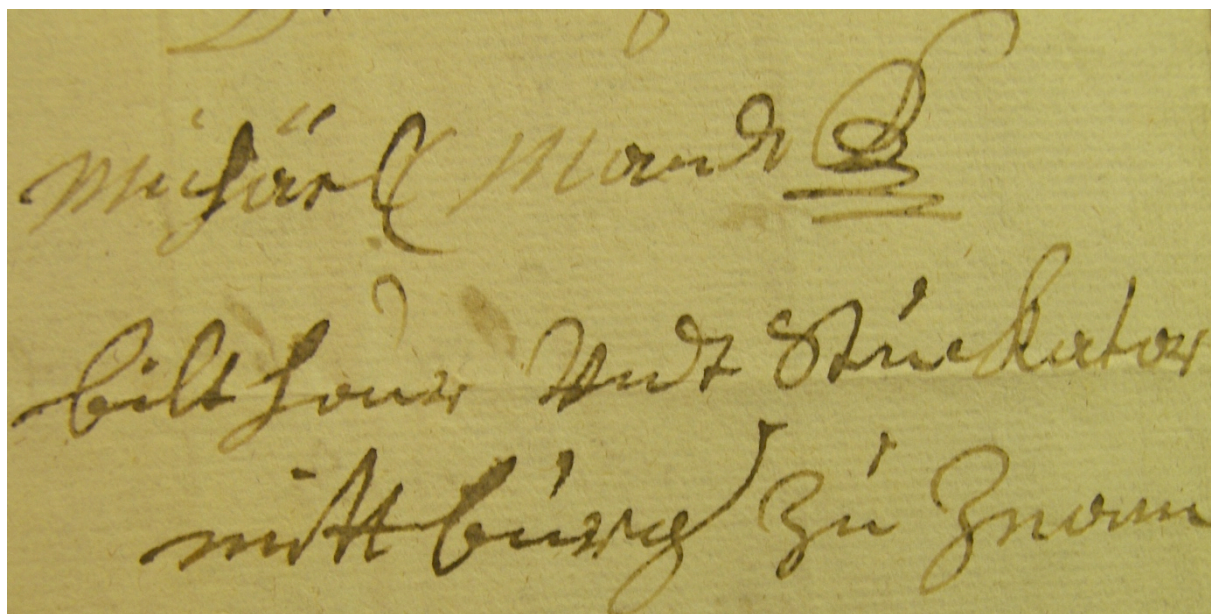
⁹ Ibidem.

¹⁰ Doslovná transkripce podpisu Michaela Mandíka: „Michael Mandik / bilthauer undt Stuckator / mitbürg zu Znaim“, písemnost uložena In: Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 408, karton č. 13, 1688 – 1725.

Michael Mandík působil od roku 1683 v Olomouci. Zde byl osloven městskou radou, aby vytvořil sochařskou výzdobu Neptunovy a Herkulovy kašny. Pro kostel sv. Mořice v Olomouci vytvořil sochu sv. Mořice, a později spolupracoval rovněž na sochařské výzdobě areálu Klášterního Hradiska u Olomouce, kde pro premonstráty zrealizoval bohužel již nedochované sochy andělů, které zdobily Andělské schodiště premonstrátské kanonie¹¹ a sedm byst arkýře, které se na původním místě nedochovaly¹².

Mandík vytvořil sochařské práce rovněž pro rezidenci premonstrátů v Šebetově a činný byl i ve službách majitelů tovačovského panství – Salm-Neuburgů, kde žil. Je patrně i autorem části sochařské výzdoby průčelí farního kostela v Kojetíně¹³ a odborná literatura rovněž zmiňuje i jeho činnost pro cisterciáky, na jejichž objednávku Michael Mandík vytvořil sochařskou výzdobu průčelí kostela Nanebevzetí Panny Marie na Velehradě.

Michael Mandík zemřel roku 1694 v Tovačově v tísnivých existenčních podmínkách.

Podpis Michaela Mandíka, Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 408, karton č. 13, 1688 – 1725.

¹¹ Pavlíček, M.: Barokní sochařství. In: Kol. autorů: Dějiny Olomouce, 1. svazek, Olomouc 2009.

¹² Škobrtal, M.: Michael Mandík (kolem 1640 – 1694), diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2011.

¹³ Pavlíček, M.: Barokní sochařství v Olomouci, habilitační práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 2010.

Pečeť sochaře Michaela Mandíka, Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 408, karton č. 13, 1688 – 1725.

Michael Mandík vytvořil sochařskou výzdobu Herkulovy kašny na objednávku města, které rovněž určilo podobu sochařské výzdoby.¹⁴ Ve smlouvě, zpečetěné olomouckým radním a soudcem Ferdinandem Zirckendorfem, je dochován popis sochařské výzdoby, kterou má Mandík pro v pořadí svou druhou kašnu v Olomouci vytvořit. Zirckendorf ve zmíněné písemnosti chybně hovoří o Martovi namísto Herkula, který byl Mandíkem realizován: *..... poblíž hlavní strážnice vybuduje na kašně sochař Michael Mandík kamennou sochu Marta ve lví kůži, který drží pod pravou rukou kostkovanou moravskou orlici; socha bude mít rovněž sedm dračích hlav, nad kterými bude rozkročen Mars, osm stop vysoký. Smlouva rovněž určuje, že má být Mandíkovi za práce na kašně zaplaceno 150 zlatých. V závěru smlouvy jsou připsány jednotlivé částky, které byly olomouckým magistrátem v jednotlivých termínech vyplaceny.*

¹⁴ Smlouva je datovaná 3. 5. 1687; je uložena ve Státním okresním archivu Olomouc, fond Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 408, karton č. 13, 1687.

Ichte geyfften dats. Ist auch Erwandlung
 Gerd Löff Schagistraß die zu Pöngel
 Hall Almich mit dem Lünspünigen
 Jern Michael Mandelst nachfol
 genden avall geyfften avand. Der
 das Br. bij Erwandlung Hall nach
 der schickung auf den Visfalsen
 eine Sainere Statue in der Mark
 die Inschidig sat in der Linder
 feld, Ichte Insche der Misfeygen
 gnadigheit. Adia in der avand
 avand magg. Ritten, in der andig
 anff. Land. Ist schenck zu
 sein in feld, die Statue auf
 der feld. Lünspünigen nach über
 welcher der Mass die schickung
 auf feld. Ist. Drei der feld

abgefahren, und drei Fuß weit ab
nach der linken Hand. Die übrige
eine Postel wurde zerlegt, und die
aber eingestrichelt, und die Kollern
stark und stark. Und so
dabei benannt worden von einem
ganzen Stücklein, das eine und die
ist Magistra, die Benennung
aber von Molodien hat, nach
Okeniz. / Es aber diese sein
postel sein. / Es ist ein
wird. Und so ist ein
benannt sein. Und so
sind sie ein guter, proportion
und so ist ein guter. Und
ist ein guter, als das ist
die Hatt, sind von einem Fuß, und

Dieſen Grund vortheils ſahy ſol.
 Von alſo dieſen Contract nun
 „ſillert, ſat ſie ſie Mondſtag ſie
 ſiein ſiein Grund vortheils ein
 Hundert Grund ſieinſtag zeh
 ſie die Empfangung, Grund vor
 ſie ſie an geld Empfangen
 ſie in dieſen Contract zeh
 nun zehnd. Alſie d. zeh
 1687

July
D^r. 4. ~~July~~ West. abn. n. m. p. p. p. 10. p. p.
D^r. 50 July auf Thierdamm f. u. s.
Lohr magistrat? Dingel des Bürger
m. p. p. D. d. m. p. p. p. p. - - 17/8

[illegible]

Herkules¹⁵ byl personifikací habsburských císařů, v naší době císaře a českého krále Leopolda I. a šachovaná orlice, kterou Herkules přidržuje pod levou rukou, je analogií znaku města Olomouce a Moravy. Použitou symboliku a ochranné gesto Herkula (Herkules symbolicky chrání orlici před lernskou hydrou) vypovídá o promyšleném záměru: Herkules – Leopold I. chrání obyvatele města a země před nepřáteli, kteří jsou zpodobněni ve formě sedmihlavé lernské hydry, umístěné u nohou Herkula. Původně ze třech krků bez hlav tryskala voda, ale později byly krky zaslepeny a doplněny hlavami.¹⁶

Herkulova kašna je provedena v maletínském pískovci. Nádrž tvarově vychází ze čtverce; na všech čtyřech stranách je vyklenutá a z vnější strany je profilovaná. Uprostřed nádrže jsou umístěny dva pilíře, které jsou osazeny soklem čtvercového půdorysu. Na terén náměstí je kašna napojena kamennými stupni.

Kašna vrcholí figurou Herkula, která je podána v mírném rotačním pohybu jako vítězíci nad sedmihlavou lernskou hydrou¹⁷, která se svíjí u Herkulových nohou. Herkules drží v pravé ruce kyj (ruka původně svírala kovový meč), pod levou paží přidržuje šachovanou orlici, které symbolicky poskytuje ochranu. Herkules má na hlavě přilbu, která je pokrytá kápí ze lví kůže, spadající přes ramena volně na záda a na hrudi je ukončena uzlem ze dvou tlap.

¹⁵ Herkules „(řec. Hérakles) v řecké mytologii heros a zosobnění tělesné síly a odvahy, jedna z nejoblíbenějších postav v antickém i pozdějším umění. Jeho dvanáct prací, v nichž triumfuje nad zlem proti značné přesile, jsou z části mýtus, z části hrdinský příběh, jež odrážejí jeho dvojí povahu – boha a héroa“. In: Hall, J.: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.

¹⁶ Pavlíček, M.: Barokní sochařství v Olomouci, habilitační práce, Olomouc 2010.

¹⁷ Lernská hydra – „mytologická nestvůra, vodní had, který pustošil krajinu u Lerny poblíž Argu. Sotva jí Herkules usekl jednu hlavu, na jejím místě narostly hlavy dvě. Bývá zobrazována jako sedmihlavá nebo devíthlavá saň. Herkules hydru přemohl tím, že upálil její hlavy planoucí pochodní. Poslední hlavu, jež byla nesmrtelná, usekl a zahrabal pod skálu a potom namočil své šípky do jedovaté žluče obludy. Je ho vidět se zvednutým kyjem, jímž zasazuje hydře rány; ta se před ním kroutí a obtáčí ocas kolem jeho nohy.“ In: Hall, J.: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.